

חילא דמחוזא [משום שהעניים בעיר מחוזא מרובים מאד]⁽¹²¹²⁾, ואם יבואו כולם לאכול אצלי, יכלה ממוני.

הגמרא מביאה מעשה נוסף שמסופר בו בין היתר על כותל רעוע.

אילפא ורבי יוחנן⁽¹²¹³⁾ הוו גרסי באורייתא [היו לומדים תורה]. דחיקא להו מילתא טובא [היו עניים ודחוקים ביותר].

אמרי [אמרו זה לזה]: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא [נלך ונעשה עסק לצורך פרנסתנו], ונקיים בנפשין [בעצמנו] את המקרא: "אפם כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך ה'". כלומר, הם פירשו ודרשו את המקרא כך: לא יהיה אביון בך, בעצמך. אלא עליך לדאוג לפרנסתך⁽¹²¹⁴⁾.

ליה [היה מניח במקום בולט כלי של מים], ואמר: כל דצריך — ליתי וליעול [שיכנס, ויטול ידיו], דלא לפתכן [כדי שלא יבוא לידי סכנה].

עוד מעשה מעולה היה עושה רב הונא:

כי הוה כרך ריפתא [כשהיה כורך לחם לאכול], הוה פתח לבביה [היה פותח את שער ביתו] ואמר: כל מאן דצריך — ליתי וליכול [כל מי שצריך — שיבוא ויאכל].

אמר רבא: כולהו, את כל מנהגי רב הונא שהוזכרו לעיל — מצינא מקיימנא [יכול אני לקיים]⁽¹²¹¹⁾, לבר מהא [חוץ מדבר זה שהוזכר אחרון], שהיה מכריז שכל מי שרוצה — יבוא ויאכל, דלא מצינא למיעבד [שאיני יכול לקיימו], משום דנפישו בני

כא-א

מעשה!

1212. כך פירש רש"י. וכתב המהרש"א, שלשון "בני חילא" לא משמע כן. ועוד, שמצינו במסכת בבא קמא [ק"ט א] שבני מחוזא היו עשירים. ולכן פירש, ש"בני חילא" היינו חיל המלך, שכשישמעו שהוא אומר "כל מאן דצריך ליתי וליכול" — יבואו גם חיל המלך, ויכלו ממונו.

1213. כתב העיון יעקב, שהזכיר את אילפא ראשון, כי הוא היה גדול יותר מרבי יוחנן, כפי שכתב רש"י להלן. ולכן זכה רב יוחנן לגדולה ולא אילפא, כי עיקר הגורם שפרשו מדברי תורה היה אילפא. שהוא היה הגדול, ואחריו נמשך רב יוחנן. ולכן שמע רב יוחנן את דברי המלאכים, ולא אילפא.

1214. כך כתב רש"י. אמנם פשוט של מקרא אינו כן, אלא, זו הבטחה של הקדוש ברוך הוא,

שאוחזת התנינוקות בצואר ומפרקת בגידים שאחרי הצואר ומייבשת אותם, מתנונה והולך עד שימות. וזמנה מבן ב' חדשים, ומתיירא ממנה עד ז' שנים. והגורם לזה — בשעה שאמו באה מבית הכסא או מנהר, ומניקה בנה לאלתר.

1211. צריך להבין, לשם מה אמר רבא דברים אלו, שאף הוא יכול לעשות כמעשיו של רב הונא [ובעצם יכול היה לעשות ממש את כל מעשיו, אלא שעתה, שרבים העניים במחוזא, אינו יכול לפתוח ביתו לכל? ואולי נתכוון ללמדנו, שבעצם, אחרי התבוננות במעשי הצדיקים והגדולים, כולם יכולים לעשות כמותם. ההבדל הגדול הוא בין מחשבה — לעשייה בפועל. כמו שדורשים במליצה על הפסוק "רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' היא תקום": רבות מחשבות בלב איש. האדם חושב מחשבות רבות בענייני תורה ומצוות. מה לעשות, איך לעשות, האם אני יכול לעשות. "ועצת ה' היא — תקום". כלומר, אל תחשוב הרבה. קום ועשה

אזלו [הלכו לדרכם].

ואין זה זמנו למות].

בדרך **אותבי תותי גודא רעיעא** [התיישבו בצילו של כותל רעוע ומט ליפול] (1215). הו **קא כרכי (1216) ריפתא** [אכלו פת].

רבי יוחנן שמע את דברי המלאכים, ואילו **אילפא — לא שמע**.

אתו תרי מלאכי השרת [באו שני מלאכי השרת].

אמר ליה רבי יוחנן לאילפא: שמע מר מידי [האם שמעת דבר מה?]

אמר ליה אילפא: לא שמעתי דבר.

שמעיה [שמעון] **רבי יוחנן, דאמר חד לחבריה** [שאמר מלאך אחד לחבירו]: **נישדי עליהו האי גודא — ונקטלינהו** [נפיל עליהם כותל זה — ונהרגם] (1217), **לפי שמניחין את העיסוק בתורה, שהוא לצורך חיי עולם** (1218) **הבא, ועוסקין בפרנסתם, שהיא לצורך חיי שעה** [חיי עולם הזה, שהם זמניים בלבד, ויש להם קץ]!

אמר רבי יוחנן בליבו: מרשמעי אנא [מזה שאני שמעתי את דברי המלאכים], ואילו **אילפא לא שמע, שמע מינה** [מוכח] **שלידי** הוא **דקיימא לי שעתא** [שאני הוא זה שאמרו עלי המלאכים שעומדת לי השעה].

אמר ליה אידך [אמר לו המלאך השני] (1219): **שבקינהו** [הניחם] **ולא נהרגם, דאיכא בהו חד — דקיימא ליה שעתא** [כי יש בהם אחד, שעומדת לו השעה להעשות גדול בתורה,

אמר ליה רבי יוחנן לאילפא: חזור אני בי ממחשבתי הראשונה. אלא, איהדר [אחזור למקומנו, ואמשיך ללמוד תורה], **ואוקי בנפשאי** [ואקיים בנפשי] **את המקרא: "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ"** (1220).

שלא יהיה בעם ישראל אביון "כי ברך יברכך ה'". עיין שם [דברים טו].

קפידא על שפסקו מדברי תורה, וגם ישבו במקום מסוכן, והרי השטן מקטרג במקום סכנה. **יעב"ץ, עיין שם**.

ועיין במהרש"א שהביא שכך פירש רש"י במסכת בבא מציעא, גבי אבידתו ואבידת אביו — אבידתו קודמת: הזהר עצמך שלא תבוא לידי עניות.

1218. **היעב"ץ** אינו גורס "חיי עולם הבא", אלא "חיי עולם". כי בלשון חכמים, המקביל ל"חיי שעה" הוא "חיי עולם". וכן כתב הרש"ש.

1215. אף שהגמרא לעיל אומרת שרב ושמואל לא עברו במקום שעמד לידו כותל רעוע מחמת הסכנה, ורבי ינאי אומר: לעולם אל יעמו דאדם במקום הסכנה ויאמר עושים לי נס וכו', צריך לומר שאילפא ורבי יוחנן לא שמו לב לכך שאותו כותל היה רעוע. **גבורת ארי**.

1219. למלאכים אין בחירה, ובוודאי לא התייעצו ביניהם האם להפיל את הכותל או לא. אלא שלחום מהשמים לרמוז לרבי יוחנן, שכדאי לו לחזור למקומו ולהמשיך ללמוד תורה. ואם יבין את הרמז ויקבלנו — אכן תעמוד לו השעה, וייעשה ראש ישיבה, כפי שאכן היה.

1216. בלשון הגמרא "כרך" היינו אכל. ערוך.

1220. לכאורה שני מקראות המכחישים זה את

1217. שהיה כאן צירוף של שני דברים. היתה

מממונס (1221).

אמרו לו אנשי המקום לאילפא: אי אתיב מר וגרים [אם היית יושב כאן ולומד], **לא היה מליך מר** [וכי לא היית אתה נעשה ראש ישיבה]!?

ודאי היינו ממליכין אותך ככי אילפא היה מתחילה חכם יותר מרבי יוחנן! (1222)

אזל [הלך אילפא], **ותלא נפשיה באסקריא**

רבי יוחנן הדר [חזר למקומו], **ואילו אילפא** — **לא הדר** [לא חזר], **אלא נשאר בדעתו, שצריך ללכת למצוא פרנסה.**

עד דאתא אילפא [עד שחזר אילפא ממסעו] — **מליך רבי יוחנן** [נעשה רבי יוחנן ראש ישיבה].

הגמרא קוראת לכך "מליך", לשון מלוכה, כי המנהג היה שמי שנעשה ראש ישיבה, היו הציבור מגדלין ומעשירין אותו

זכותם. וזהו שאמרו: כל העולם כלו נוזן בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין. ודומה למה שאמרו: אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין.

אמנם המהרש"א כתב כאן: "ואקיים כי לא יחדל אביון — כדי לעסוק בתורה אמר כן". ולכאורה כוונתו ליישב סתירת המקראות. שבאמת אדם צריך לדאוג שלא יהיה אביון, כפי שלמדים מהמקרא "כי לא יהיה בך אביון". אבל אם אביונותו נגרמת על ידי כך שיושב ועוסק בתורה, ודאי ראוי ורצוי הוא. וזה נלמד מהמקרא "לא יחדל אביון".

1221. כפי שמצינו במסכת יומא גבי כהן גדול: "והכהן הגדול מאחיו" — גדלוהו משל אחיו. רש"י. אמנם עיין בתוספות במסכת בבא בתרא [קסד ב, ד"ה בשבת], שכתבו שהדרך לכנות שררה בלשון מלכות.

1222. כך משמע בתחילת הסיפור, שהקדים את אילפא לרבי יוחנן. ולכן שמע רבי יוחנן את דברי המלאך ולא אילפא, וזכה רבי יוחנן למלוך, כי עיקר הגורם לכך שפירשו מן התורה היה אילפא, שהוא היה הגדול, ונמשך רבי יוחנן אחריו. עיין יעקב.

זה הם! מצד אחד כתוב: "אפס כי לא יהיה בך אביון", ומצד שני כתוב "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ"! ובאמת רש"י בחומש מיישב את המקראות. שכתב: אלא, בזמן שאתם עושים רצונו של מקום, אביונים באחרים — ולא בכס. וכשאין אתם עושים רצונו של מקום, אביונים בכס.

ומצינו שהרשב"א [בשור"ת, חלק א' סימן ת"ט] מבאר ענין זה. וזה לשונו: "ואני משיב בכל אלה, שהבטחת הכתובים אל הכלל, ואין הכתובים משגיחין על הפרטים. שהרי כתיב "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ". ויש לנו מקום עיון בזה. כתוב אחד אומר "אפס כי לא יהיה בך אביון", וכתוב אחד אומר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ"! אלא שאמרתי יצא לנו בזה ביאור רחב ודקדוק יפה בכתובים. "אפס כי לא יהיה בך אביון" וגמר הכתוב: "כי ברך יברכך ה'". כלומר, יברך את עמך בכלל, ותתן לו. ועל ידי ברכות הכלל שארבה לך, לא יהיה אביון, מי שאין לו. לפי שתתן לו, ולא יהיה אביון עוד. אבל הכתוב השני מדבר מצד עצם האביון, לומר "לא יחדל אביון". וגמר הכתוב: "על כן אנכי מצוך לאמר פתוח תפתח את ירך", כדי שלא יעמוד עוד באכזריות על ידי ברכותך. עוד יש לנו לדעת, דהנך לא בזכותא תליא מלתא, להיותם לזכאי מצד עצמו. אבל לאחרים יש מצד

דספינתא [עלה והעמיד עצמו בגובהו של תורן ספינה שעגנה בנמל] (1223).

ומשם הכריז ואמר: **אי איכא דשאל לי במתניתא דרבי חייא ורבי אושעיא** [אם יבוא אדם, וישאלני דבר על ברייתא ששנו רבי חייא ורבי אושעיא] (1224), **ולא פשטינא ליה ממתניתין** [ולא אוכל להביא לו ראייה לדברי הברייתא ממשנה] (1225), **נפילנא מאסקריא דספינתא — וטבענא** [אפיל את עצמי מעל התורן — ואטבע בים]!

אתא ההוא סבא, תנא ליה [בא זקן אחד, ושנה לו את הברייתא דלהלן]: (1226)

האומר [מי שציוה לפני מותו] לאדם נאמן, שהפקיד בידו את ממונו: **"לאחר מותי, תנו שקל [חצי סלע] (1227) לבני בשבת"** [כל שבוע, לצורך פרנסת השבוע], ובאמת הן

ראויין מחמת צרכיהם המרובים לתת להם סלע —

נותנין להם סלע, כפי צרכיהם האמיתיים.

והטעם, כי אם היתה כוונתו בדווקא, שיתנו להם שקל ולא יותר, היה צריך לצוות בפירוש: אל תתנו להם אלא שקל.

והיות ולא אמר כך, אנו מניחים שמה שאמר שיתנו להם שקל, ולא יותר, היינו כדי לזרזם במשא ומתן, שיטרחו וילמדו דרך ארץ — וירווחו.

אבל אם בסופו של דבר אין המעות מספיקין לפרנסתם, ודאי גם בדעתו היה שיוסיפו להם.

ולעומת זאת, **אם אמר** אותו אדם בלשון זו:

במשניות החיצונות [הם הברייתות, שסידרום רבי חייא ורבי אושעיא], עיקר שלהם במשנתנו, ואין כל חכם יודעו. לפיכך אני גדול מרב יוחנן, ולמה זכה לישיב בראש ולא זכיתי אני?! ורש"י במסכת כתובות [סט ב] כתב: כלומר, אף על פי שהלכתי בסחורה, לא שכחתי תלמודי וכר'. עיין שם.

1226. כתב בספר מנחת יהודה, ששאל ממנו דווקא מברייתא זו, כי רצה לנחם אותו על כך שעסק בסחורה, שכך הוא דרך העולם. שהרי אפילו באב ובן, למרות שיש לאב ממון רב, רצונו הוא שבנו יעסוק בסחורה וילמוד דרך ארץ, כמבואר להלן.

1227. סלע הוא שני שקלים. כל שקל הוא שני זוזים [דינרים]. שיעור זוז בימינו: 8.4 גרם כסף טהור.

1223. אולי היתה זו אותה ספינה שחזר בה מחוץ לארץ, ורצה לרמז שלמרות שעסק במסחר, לא ביטל ולא הפסיד מלימודו. וכעין זה כתב המהרש"א, שזהו על פי דברי הגמרא במסכת עירובין, שהתורה לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרין. וזה רמז להם, שאף שנעשה סוחר, לא שכח תלמודו.

1224. כך כתב כאן רש"י. למרות שהיו עוד תנאים ששנו ברייתות, הם היו העיקר, כפי שמצינו במסכת חולין [קמא א]: כל מתניתא דלא מתניא בין רבי חייא ורבי אושעיא — לא תותבו מינה בבי מדרשא. וזה לשון רש"י שם: רבי חייא ורבי אושעיא סידרו את הברייתות, ודקדקו בדברי כל חכם לומר כמו שאמר. אבל ישנם תנאים הרבה שמוסיפים על משנתם בדדמי.

1225. רבינו חננאל כתב: כלומר, כל מה שיש

"אל תתנו להם לבני שקל בשבוע", משמעות הדבר היא שיתנו להם רק שקל — ולא יותר.

ולכן אין נותנין להם אלא שקל⁽¹²²⁸⁾.

ואם אמר אותו אדם, כשצויה לפני מותו: "מתו [אם ימותו בני] — ירשו אחרים תחתיהם", אזי בין שאמר: "תנו שקל לבני בשבת", ובין שאמר: "אל תתנו להם אלא שקל" —

אין נותנין להם אלא שקל.

משום שבכך שאמר "אם מתו — ירשו אחרים תחתיהם", נתכוין שישאר ביד הנאמן סכום שיוכלו להוריש לאחרים. ולכן אנו אומרים שנתכוין שיתנו להם בדווקא שקל, ולא יותר, כדי שישאר לאחרים.

אמר ליה אילפא: מה ששנינו ברייתא, שאף שאין די להם בפחות מסלע, בכל זאת

נותנים להם רק שקל, הא מני לפי איזו שיטה היא? *

שיטת רבי מאיר היא, דאמר: מצוה לקיים דברי המת⁽¹²²⁹⁾.

ולכן, אף שמן הדין היה צריך לתת לבנים את כל הראוי להם, שהרי כל הממון — שלהם הוא, שירשוהו מאביהם, ואין בו לאותם אחרים שאמר האב שירשו אחריהם כלום, אלא אם ישאר מאותו ממון לאחר מיתת הבנים — יטלוהו אותם אחרים, ואם לאו — לא יטלו כלום,

מכל מקום, משום שמצוה לקיים דברי המת, שצויה שי'רשו אחרים אחרי בניו, אנו מקמצים בממון ש'רשו הבנים, כדי שיהא בו מותר, ויטלוהו אותם אחרים⁽¹²³⁰⁾.

היות והזכרנו מעשה בבית רעוע, ואת גדולתו של רב אדא, שמחמת זכויותיו לא נפל הבית, מביאה הגמרא מעשה מאלף

כאן אין הנכסים של היתומים אלא לפי צוואתו.

1229. כתבו התוספות במסכת כתובות [ע ב], שהחילוק בין "מצוה לקיים דברי המת" ל"דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי" הוא, שהדין של מצוה לקיים דברי המת הוא כשהושלש הכסף ביד אחר לצורך זה, והמקבל הוא בחיים. ואילו הדין של דברי שכיב מרע וכו' הוא בכל ענין. ועיין בשו"ע [חור"מ סימן רנ"ב] שהביא עוד חילוקים בין שני דינים אלו.

1230. כך פירש כאן רש"י. אמנם במסכת כתובות פירש, שהדברים מתייחסים לדין שאם אמר "אל תתנו להם אלא שקל" — אין נותנים להם אלא שקל, אף שלבסוף כל הנכסים שייכים

1228. כתב השיטה מקובצת במסכת כתובות [סט ב], שאם אמר בלשון זו "אל תנו להם אלא שקל", וסכום זה אינו מספיק להם אפילו על ידי הדחק, נותנים להם סלע. כי מסתמא לא נתכוון להטיל את בניו על הציבור. אבל אם אמר: "אם מתו — ירשו אחרים תחתיהם", אזי אף אם אין מספיק להם, אין נותנין להם אלא שקל. עיין שם.

אמנם רש"י שם כתב, שנותנים להם שקל, והשאר ניזונים מן הצדקה. והקשה רש"י ממה שמצינו שם [מח א]: האומר [על עצמו], אם מת — לא תקברוהו מנכסיו [אלא מן הצדקה] — אין שומעין לו, לאו כל הימנו שיעשיר את בניו! ותירץ, שם מדובר בנכסי עצמו, ולכן אין שומעין לו לקברו מן הצדקה כדי להעשיר את בניו. אבל

נוסף בענין זה.

בקשו תלמידיו לפנות קודם את מנתו עימו, ואחר כך לפנות את הכלים שבבית, כדי שלא יפול הבית עליו.

אמר להם נחום: בניי! פנו קודם את הכלים, ורק אחר כך פנו את מנתו.

ולמה?

משום שמוכסה לכם, שכל זמן שאני בבית (1232) — אין הבית נופל (1233).

ולכן כדאי שתפנו קודם את הכלים, כדי להצילם, כי אין חשש שיפול בינתיים הבית עלי. מה שאין כן אם תפנו אותי קודם, יש

אמרו עליו על נחום איש גם זו (1231), שהיה סומא משתי עיניו, גדם משתי ידיו [שהיו שתי ידיו קטועות], קיטע משתי רגליו, וכל גופו מלא שחין.

והיה מוטל שוכב בבית רעוע. ורגלי מוטת מונחין בספלין של מים, כדי שלא יעלו עליו נמלים דרך רגלי המיטה, והרי אינו יכול לסלקן, שהרי ידיו קטועות.

פעם אחת היתה מנתו של נחום מונחת בבית רעוע.

מלידה.

וכן כתב הענף יוסף, שלכן כינוהו "איש גם זו", כי היה מהעיר גמזו, ובגלל המידה הטובה שהיתה בו, כינוהו "איש גם זו". ולפי זה ביאר מדוע לא כינו בכינוי זה גם את רבי עקיבא, שאף עליו מסופר שהיתה בו מידה זו, כפי שמובא במסכת ברכות [ס ב, עיין שם].

1232. אף שהיה עניו מאוד, אין כוונתו בזה להגדיל עצמו, אלא כוונתו לומר כי השטן שמח ביסורים שלו, שהם קשים ממיתה, ואינו חפץ במיתתו, אלא שישאר חי ביסורים אלו, ולכן ישתדל שלא יפול הבית עליו. בן יהודיע.

1233. הקשו המפרשים, היאך אמר נחום כך, והרי הגמרא לעיל אומרת: לעולם אל יעמוד אדם במקום הסכנה וכו'! ואין לומר שהיינו דווקא במי שאינו צדיק גמור, שהרי למדים דבר זה מיעקב אבינו, שאמר "קטונתי מכל החסדים", ואין לך צדיק גדול יותר מיעקב, בחיר שבאבות! וכן אין לומר שבמקום הפסד מותר, שהרי במעשה של רב הונא ורב אדא שהובא לעיל, מדובר במניעת הפסד, ובכל זאת הקפיד רב

להם, אין נותנים להם בקטנותם אלא שקל, והמותר — יזונו מן הצדקה. וכתב הקרן אורה, שמשמע מדבריו שם, שגבי הסיפא לפי כל הדעות אין נותנים להם אלא שקל, כיון שיש זכות לאחריהם אחריהם. עיין שם.

1231. כתב רבינו חננאל ש"גם זו" שם מקום הוא, כפי שמצינו בדברי הימים [ב, כח יח]: פלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהודה וילכדו את בית שמש ואת אילון ואת הגדרות ואת גמזו ואת בנותיה וישבו שם.

אמנם יש לעיין, אם כן, מה שואלת הגמרא "ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו"?

ובספר הפלאה שבערכין [ערך גמזו] כתב, שהעיר נקראת "גמזו", במילה אחת. ואילו כאן הגירסא "נחום איש גם זו", בשתי מילים. לכן שואלת הגמרא למה כינוהו כך.

והיעב"ץ כתב, שנקרא "איש גמזו" על שם עירו. אלא שכינוהו איש "גם זו" על שם מעשיו. וכן הביא בשו"ת מפענח נעלמים [סימן ב'] בשם אפיפי יהודה, שכך היא דרכם של רבותינו, לדרוש השמות, אף שהם שמות שניתנו לאדם

פעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי, והיה עמי מושי [משא] של שלשה חמורים.

אחד של מאכל,

ואחד של משה,ה,

ואחד של מיני מגדים [פירות].

כא עני אחד, ועמד לי בדרך, ואמר לי: רבי, פרנסני [תן לי דבר מה לאכול]!

אמרתי לו: המתן עד שאפרוק מן החמור דבר מאכל⁽¹²³⁵⁾.

לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו של העני, שהיה רעב מאוד⁽¹²³⁶⁾.

חשש שמיד לאחר מכן יפול הבית, לפני שתספיק להוציא את הכלים.

עשו תלמידיו כדבריו. פיננו קודם את הכלים — ואחר כך פנו את מטתי, ורק אז נפל הבית.

משראו כך, אמרו לו תלמידיו לנחום בתמיהה: רבי! וכי מאחר שצדיק גמור אתה, עד כדי כך שאתה בטוח שלא יפול הבית כל זמן שאתה בו, למה עלתה לך כך, שאתה כל כך מיוסר?⁽¹²³⁴⁾

אמר להם: בני! אני גרמתי לעצמי את הייסוריין הללו.

שכך היה מעשה:

לו — צדיק שאינו גמור. אם כן, איך יתכן שבאו עליו יסורים? והשיב להם, שהוא ביקש מהקדוש ברוך הוא שיביאם עליו, כי היתה לו תביעה על עצמו. והקדוש ברוך הוא — רצון יראיו יעשה.

1235. בירושלמי בסוף מסכת פאה מצינו: "נחום איש גם זו היה מוליך דורון לבית חמוי. פגע ביה מוכה שחין אחד. אמר לו: זכה עמי ממה דאית גבך! אמר ליה: מיחזור. חזר, ואשכחיה מית. והוה אמר לקיבליה: עייניה דחמונך ולא יהבון לך — יסתמיין. ידיה דלא פשטן מיתן לך — יתקטעון. רגלייה דלא רהטין מיתן לך — יתברן. ומטתיה כן". הרי שאמר לעני להמתין לו עד שיחזור מבית חמיו.

1236. כתב בשולחן ערוך [יו"ד סימן רמ"ז סעיף א']: "מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת יד וכו', ומאד יש לזיזהר בה, כי אפשר שיבא לידי שפיכות דמים, שימות העני המבקש אם לא יתן לו מיד, כעובדא דנחום איש גם זו.

אדא!

ותירץ הגבורת ארי, שאמנם נכון שלכתחילה אין לעמוד במקום סכנה ולסמוך על צדקתו, אפילו הוא צדיק גמור, משום שיתכן שלא יעשו לו נס. ואף אם יעשו, הרי ינכו לו מזכויותיו, כי אין להטריח כלפי מעלה לכתחילה. אבל אם נזדמן לצדיק גמור מקום סכנה ממילא, בלי שהתכוון לכך, כמו במעשה זה של נחום, שכבר היתה מיטתו מונחת בבית רעוע, באופן כזה ודאי עושים לו נס, ואין מנכין מזכויותיו, היות ולא נתכוון לכך. ואף שהוא האריך והרחיב את זמן הנס יותר מההכרח שהיה להצלת עצמו, אין בכך כלום, כיון שסוף סוף היה צריך להתרחש נס, אין בכך הטרחה כלפי שמיא אם מאריכים את זמן הנס קצת. ועיין במהרש"א.

1234. אמרו עליו שהוא צדיק גמור, שהרי מוכח כך, כפי שהבאנו לעיל בשם הגבורת ארי. והיות וכך, שהוא צדיק גמור, שאלוהו מפני מה אירע לו כך. שהרי הגמרא במסכת ברכות [ז א] אומרת: צדיק וטוב לו — צדיק גמור. צדיק ורע

הלכתי ונפלתני על פניו של העני, ואמרתני: עיני שלא חסו על עיניך — יסומו [יתעוורור] (1237),

יריני שלא חסו על ידיך — יתגדמו,

רגלי שלא חסו על רגליך — יתקטעו.

ולא נתקררה דעתי, עד שאמרתני: כל גופי יהא מלא שחין.

וכך אכן היה.

אמרו לו תלמידיו: אוי לנו שראינוך בכך, במצב כזה!

אמר להם: אוי היה לי אם לא ראיתוני בכך (1238).

ואמאי קרו ליה לנחום בכינוי זה: נחום איש גם זו, על שום מה כינוהו "איש גם זו"?

משום דכל מילתא דהוה פלקא ליה [שכל מאורע שהיה קורה לו, לטוב ולרע], אמר: גם זו לטובה (1239).

זימנא חדא, בעו לשדורי ישראל דורון לבי קיסר [פעם אחת רצו ישראל לשלוח דורון לבית הקיסר].

אמרו: מאן ייזיל [מי ילך בשליחותנו]?

1237. צריך להבין, מה היה לו לעשות, הרי התחיל לפרוק מן החמור!

וכתב היעב"ץ, שאולי נתרשל נחום בפירוקו של החמור, ולא נודרו כראוי. ויש להוסיף, דהיינו שתבע את עצמו על כך שלא שם לב שהעני רעב כל כך שעומד למות ברעב, ולכן לא נודרו מספיק.

והבן יהודיע כתב, שאותו עני — אחזו בולמוס, ולחולי זה צריך לאכול במהירות. ולכן היה צריך נחום לקפוץ תיכף מן החמור, לקרוע את השקים, ולתת לו לאכול. והיות ולא עשה כן, אלא נתעכב להתיר את קשרי השקים, תלה את מותו של העני בו. וזהו שאמר "עיני שלא חסו על עיניך" — שלא נתתי ליבי ועיני לראות כן שאחזן בולמוס. "ידי שלא חסו על ידיך" — שלא מיהרתי לקרוע השקים. "רגלי שלא חסו על רגליך" — שלא קפצתי מיד מהחמור. עיין שם.

עוד אפשר ליישב, שעל פי דרגתו, היה עליו להעלות ברעתו שעלול לבוא לו בדרך עני רעב כל כך, שאין די זמן לפרוק מן החמור ולתת לו, ולכן היה צריך להכין לו צקלון מיוחד שאפשר להוציא משם פת מיד.

1238. בפשטות נתכוון לומר, שאילו לא היו באים עליו יסורים בעולם הזה, היה נגרע מחלקו לעולם הבא. כי הקדוש ברוך הוא מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה.

1239. במסכת ברכות [ס ב] מצינו שרבי עקיבא אמר: לעולם יהא אדם רגיל לומר: כל דעביד רחמנא — לטב עביד. עיין שם כל המעשה.

וכתב בילקוט הגרשוני בשם הגאון בעל תולדות יעקב יוסף, שכל אחד הוא ענין בפני עצמו. ממה שמצינו במסכת ברכות נלמד, שיהא אדם רגיל לומר שכל מה שעושין משמים — לטובה עושים, אף שהרעה היא באמת רעה עכשיו, מכל מקום לבסוף טובה תהיה. ולכן מברכים על הרעה ברכה בפני עצמה [ברוך דיין האמת]. שאם לא כן, אלא גם עכשיו היא טובה, גם ברעה היה לנו לברך "הטוב והמטיב". מה שאין כן במעשה של נחום איש גם זו, משם נלמד שהכל תלוי במקבל. שאם הוא מקבל את הדבר לאות שאירע לו טובה, אזי באמת נעשה טובה מיד. וזהו שאמר נחום גם זו לטובה. כלומר, לא לבד שבסוף יסתעף ממנו לטובה, כפי שבאמת היה באותו מעשה, אלא היה בטוח

אמר נחום בליבו: גם זו לטובה.

אתא אליהו, אדמי ליה כחד מינייהו [בא אליהו הנביא, ונדמה למלך כאחד מהשרים].

אמר ליה למלך: הרי אין זה מסתבר שהיהודים יעשו דבר כזה, שישלחו למלך עפר, ויכעיסוהו.

דלמא הא עפרא — מעפרא דאברהם אבוהון הוא [אולי אין זה עפר פשוט, אלא מעפרו המיוחד של אברהם אביהם], שהשתמש בו במלחמת המלכים [כמסופר בספר בראשית פרק יד], דכי הוה שדי עפרא — הוה סיפיה [שכאשר היה אברהם זורק עפר על אויביו — היה העפר הופך לחרבות], גילי — הוה גריי [וכאשר היה זורק על אויביו קש — היה הופך לחיצים⁽¹²⁴¹⁾]. דכתיב: "יתן כעפר חרבו, בקש נדף קשתו!"

קיבל המלך את דבריו של אליהו, והחליט לנסות ולבדוק האם אכן עפר פלא הוא.

הוויא חדא מדינתא דלא מצו למיכבשה [היתה מדינה אחת, שלא היו יכולים חילותיו

כדאי שייזיל [ילך] נחום איש גם זו, דמלומד ורגיל בניסין הוא.

שדרו בידיה מלא סיפרא [שלחו בידו מלא הארגז] דאבנים טובות ומרגליות.

אזל [הלך], בת בהוא דירא [לן בדרך בבית מלון]⁽¹²⁴⁰⁾.

בליליא קמו הנך דיוראי [בלילה, כאשר נחום נס את שנתו, קמו דיירי הבית], ושקלינהו לסיפטיה [נטלו את הארגז], הוציאו את מה שהיה בתוכו ונטלו לעצמם, ומלונחו עפרא [ומלאו את הארגז בעפר מחצר ביתם], והחזירוהו למקומו, כאילו לא אירע דבר.

כי מטא התם [כאשר הגיע נחום לשם, לבית הקיסר], והגיש את התשורה לקיסר, שרינהו לסיפטיא [פתחו המשרתים את הארגז], חזנהו דמלו עפרא [וראו שהוא מלא בעפר].

בעא מלכא למקטלינהו לכולחו [רצה המלך בכעסו להרוג את כל היהודים]. אמר: קא מוחיבו בי יהודאי [לועגים לי היהודים], ששולחים לי במתנה ארגז מלא עפר!

שכר עכשיו — לטובה הוא.

ובענף יוסף כתב, שאמנם כל אדם חייב לומר שכל מאי דעבד רחמנא — לטב עבד. אבל זהו שאמנם רעה היא, אלא שממנה תצמח טובה. אבל נחום היה אומר, שהמקרה הנראה רעה — טובה הוא.

1240. במסכת סנהדרין [קט א] מובא ששאלוהו אנשי המלון: מאי איכא בהדך [מה הבאת איתך]? אמר להם: קא מובילנא כרגא לקיסר [אני מוביל מס אל הקיסר]. ובפשטות רואים מכאן את בטחונו הגדול, שאף כששאלוהו מה

יש עימו, לא ניסה להסתיר את הדבר, אלא אמר להם שיש עמו רכוש רב. אמנם יתכן לומר, שעשה נחום השתדלות, ולא אמר שהוא מוביל שי לקיסר, אלא מס, כדי שיחששו לגנבו [שהרי המלך יודע שצריכים להביא לו מס, ואם לא יגיע, ישלח ויבדוק מה אירע].

1241. זו דעה אחת במדרש. אמנם ישנה דעה אחרת, שהנס אצל אברהם היה, שהחרבות והחצים של אויביו הפכו לקש ועפר. עיין מדרש תנחומא ובראשית רבה שם.

שתחתיו לבית הקיסר!

סתרו לדירייהו [הרסו את ביתם], ואמטינהו
לבי מלכא [והביאו את העפר לבית המלך].

אמרו ליה למלך: האי עפרא דאייתי הכא
[העפר שהובא לכאן קודם לכן] — מדידך
הוא [משלנו הוא], והנה הבאנו לך עוד
מאותו עפר!

בדקה — ולא אשכוחה [בדקו עבדי המלך
אם יש אמת בדבריהם, שגם עפר זה — עפר
פלא הוא, ולא נמצא כדבריהם],

וקטלינהו להנך דיוראי [והרגו את אותם בני
בית].

שנינו במשנתנו: אי זו היא דבר עיר
המוציאה חמש מאות רגלי כו'.

תנו רבנן: עיר המוציאה חמש מאות ואלף
רגלי [כלומר, אלף וחמש מאות רגלי], כגון
כפר עכו, ויצאו הימנה תשעה מתים
בשלושה ימים⁽¹²⁴⁵⁾ זה אחר זה — הרי זה
נחשב מכת דבר.

אבל אם מתו תשעה מתים ביום אחד, או

של הקיסר לכבשה]. בדקו מיניה [בדקו
מאותו עפר, שזרקו ממנו על חיל אותה
מדינה] — וכבשה [וכך הצליחו
לכבשה]⁽¹²⁴²⁾.

עיילו לבי גנזיה [נכנסו לבית גנזיו של
המלך], ומלוהו לסופטיה [ומלאו את ארגזו
של נחום] באבנים טובות ומרגליות,
ושררוהו ביקרא רבה [ושלחוהו למקומו
בכבוד גדול].

כי אתו, ביתו⁽¹²⁴³⁾ בהוא דיורא [בדרך
חזרה, שוב לן נחום באותו מלון].

כאשר ראו בני הבית את הכבוד הגדול
שעושים לנחום, אמרו ליה: מאי אייתית
בהרך, דעבדי לך יקרא כולי האי [מה הבאת
איתך לבית הקיסר, שעשו לך כבוד גדול
כזה]?

אמר להו: מאי דשקלי מהכא — אמטי להתם
[מה שנטלתי עימי מכאן — הבאתי לשם,
לבית הקיסר]⁽¹²⁴⁴⁾.

שמחו בני הבית, ואמרו בליבם: העפר
שביתינו בנוי עליו — עפר פלאים הוא!
כדאי להרוס את הבית, ולקחת את כל העפר

שלקחתי מכאן, מהמלון, הבאתי לשם, אלא: מה
שלקחתי עימי בתחילה, הבאתי לבית הקיסר.
ורואים מכאן את בטחונו הגדול בקדוש ברוך
הוא. שלמרות שידע זאת, לא נמנע מללון שוב
באותו מקום.

1245. משמע מכאן, שהתנא של הברייתא סובר
כשיטת רבן שמעון בן גמליאל במסכת יבמות
[סו א], שבשלוש פעמים — הרי זו חזקה, ולא
כשיטת רבי, שבשתי פעמים הרי זו חזקה. ועיין
בגבורת ארי שהאריך בזה.

1242. בדקו את הדבר דווקא מלחמה ולא
בארמון הקיסר, כי הבינו שדבר זה — נס גדול
הוא, ואינו פועל אלא במקום הצורך. בן
יהודיע.

1243. "ביתו" הוא לשון רבים. והיינו, ששלח
עמו המלך מאנשיו ללוותו, והם לנו עמו באותו
מלון.

1244. קצת משמע, שנחום הבין שעשו בני הבית
מה שעשו. שאם לא כן, לא היה אומר כך: מה

שמתו בארבעה ימים⁽¹²⁴⁶⁾ — אין זה דבר.

ונחלקו בענין זה רבי יהודה ורבי מאיר.

יעיר המוציאה חמש מאות רגלי, כגון כפר עמיקו, דהיינו, שהיא מוציאה שליש מהעיר שהזכרה לעיל, כגון כפר עכו, שמוציאה חמש מאות ואלף רגלי, ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים, זה אחר זה, דהיינו, שליש מתשעה מתים שהזכרו לעיל — הרי זה נחשב מכת דבר. כי ביחס למספר אנשי העיר, היינו הך, כמו בכפר עכו⁽¹²⁴⁷⁾.

שיטת רבי יהודה היא, שדווקא אם נגח שלש פעמים בשלשה ימים זה אחר זה, נעשה מועד. כפי ששמע מהפסוק "או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום". שכך דורשין את הפסוק: "מתמול" — שנים. "שלשם" — שלשה. הרי כאן שלשה ימים.

אבל אם נגח שלש פעמים ביום אחד — לא נעשה מועד.

כא-ב אבל אם מתו ביום אחד, או שמתו בארבעה ימים — אין זה דבר.

העיר ששמה "דרוקרת" — עיר המוציאה חמש מאות רגלי הוה [היתה], ויצאו ממנה שלשה מתים ביום אחד.

ורב נחמן בר יצחק בסוגייתנו סובר כשיטת רבי מאיר שם, דאמר שאף אם נגח שלש פעמים ביום אחד — הרי זה מועד. כי קל וחומר הוא: אם כשירחק נגיחותיו זו מזו, שנגח רק פעם אחת ביום — נעשה מועד, וחייב נזק שלם, באופן שקירב נגיחותיו זו לזו, שנגח ביום אחד שלש פעמים — לא כל שכך שנעשה מועד?!

גזר רב נחמן בר רב הסדא תעניתא על כך, למרות ששינונו בכרייתא לעיל, שדווקא אם יצאו בשלשה ימים — הרי זה דבר. אבל אם יצאו ביום אחד — אין זה דבר, ואין מתענין על כך.

אם כן, הוא הדין כאן, גבי מכת דבר, ניתן ללמוד בקל וחומר: אם כאשר מתים שלשה בני אדם בשלשה ימים — הרי זה דבר, כל שכן שאם מתים שלשה בני אדם ביום אחד — ודאי שזו מכת דבר.

אמר רב נחמן בר יצחק: כמאן, כשיטת מי גזר רב נחמן תענית? והרי בכרייתא שנינו שאין מתענין על כך —

מספרת הגמרא: רב נחמן בר יצחק היה מתגורר בין אנשים שאינם חשובים כל כך.

כשיטת רבי מאיר גבי שור שנגח שור אחר. שדינו, שאם השור הנוגח הוא תם, שזו הפעם הראשונה או השניה שנגח, משלם חצי מהנזק. אבל אם נגח שלש פעמים, הרי הוא נחשב מועד, ומשלם נזק שלם.

אמר ליה רב נחמן בר רב הסדא לרב נחמן בר יצחק: ליקום מר, ליתי לגבן [בוא וצא

אבל לשם מה הזכיר עניין ארבעה ימים, פשיטא! ועיין בגבורת ארי שהאריך בזה.

1247. הקשה הגבורת ארי, למה נקט התנא

1246. לכאורה קשה, לשם מה אמר התנא שאם מתו בארבעה ימים — אין זה דבר? בשלמא מה שאמר שביום אחד אין זה דבר, השמיענו ולא כשיטת רבי מאיר, וכפי שהגמרא אומרת להלן.